

BÁCSORSZÁG

III. évf., 3. szám •
1997. március 6.

TARTALOM

Temerin az I. katonai felvételen

II. József korában (2.)

Dokumentum: Tisztelet Közgyűlés!

Visszatekintő: Zenta és vidéke

Kiadatlan Dudás Ödön-kéziratok (2.)

Nem szólhattak bele

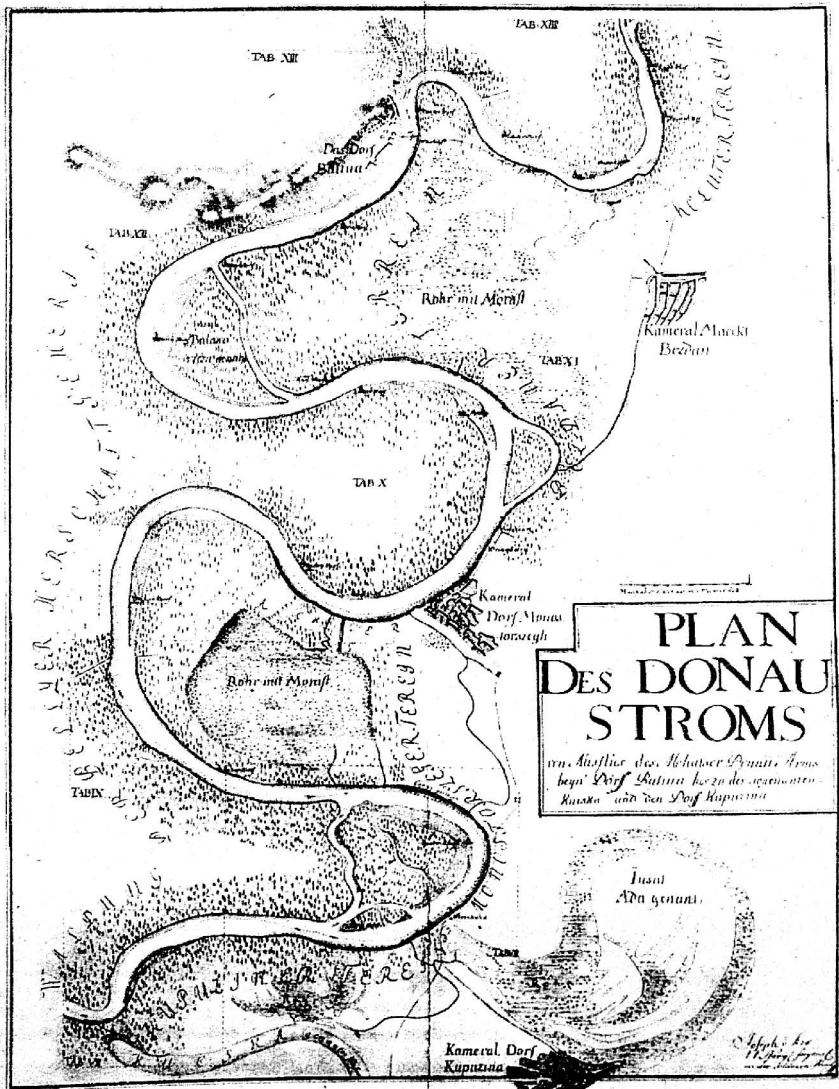
Pezsdülés (3.)

Duna-hajózási térkép (1779-1781)

**Vajdasági
honismereti
szemle**

ANYAGI NEHÉZSÉGEK MIATT A
BÁCSORSZÁG CSAK NYOLC OLDALON
JELENHETETT MEG.

KÖSZÖNJÜK OLVASÓINK, MUNKATÁRSAINK ÉS BARÁTAINK MEG-
ÉRTÉSÉT!

**PLAN
DES DONAU
STROMS**

von Müstlic des Hochw. Pann. Arns
beyn' Dorf Kupuzna bis zu des gegenw. orten
Kuska und den Dorf Kupuzna

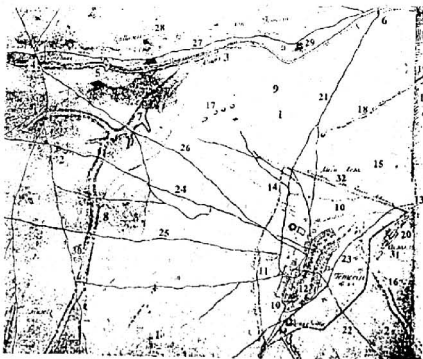
Joseph von
W. J. P. 1790
in Wien gedr.

TEMERIN AZ I. KATONAI FELVÉTELEN II. JÓZSEF KORÁBAN

(2.)

AZ ELSŐ katonai felmérésnek a község határát ábrázoló részlete is – amelyet itt közlünk –, világosan mutatja, hogy az katonai, stratégiai célokból készült. Részletesen feltünteti az esetleges hadviselés során nagy fontossággal bíró utakat, hidakat, folyókat, mocsaras, posványos területeket, magaslátokat, a határban található épületeket – ezek főleg tanyák voltak – sőt, előző századokban virágzó helységek romos maradványait is. Helytörténeti szempontból ezek az adatok igen fontosak, így pl. a folyamatszabályozások előtti állapotában ábrázolják községünk határát – a törökidús utáni elhanyagolt állapotot – amikor még nagy területek voltak víz alatt. A kép még teljesebbé válik, ha a térképen ábrázoltakat együtt elemezzük a hozzájuk tartozó, igen értékes kiegészítést képező Országleírással. A terepjáróknak, a kiadott utasítás szerint, mintegy kilenc kérdésre kellett választ adni. Ebből Temerinnél négyre tértek ki a jelentésben. Itt jegyezzük meg, hogy a felmérést végző tisztek és a leírás szerzői külön személyek voltak, zömében németek, elvéve magyarok vagy magyarul tudó emberek. A temerini térképszelvény magyar nevei helyes magyarsággal írótkat (Almás, Acsa, Szőreg, Pusztá), a tanyák megjelölésére a német feliratban a szállás szó szerepel, a német feliratban a sáncoknál helyesírás hiba van (kenzeichen), a szerb temetőt pedig magyar fonetikával írták (sztaro gróbye). Mindez arra mutat, hogy a térképező tiszt magyar volt. Az országleírás végző személy kétségtelenül német volt, így a Goszpodincze helyett Gros Podince, vagy Foldvar, Pecse szerepel a Temerinre vonatkozó szövegben.

Az Országleírás Temerin címszó alatti 1. pontja szerint a falu Goszpodinczétől 1, Csúrogtól 4, Földvántól 5, Turiától 4 1/2, Szenttamástól 5 1/4, Újvidéktől 3 óra járásnyira van közönséges rendes lépésben számíva. A térképszelvényeknél 1 óra 5000 lépést számítottak.

Temerin a felvétel XVII. oszlopának 39. lapján, a jobb oldalon pedig egy kis sáv a XVIII. oszlop 38. lapján

Vegyük szemügyre az itt látható térképrajzot. Azt a részletet közöljük, amely a határ nyugati részét majdnem teljes egészében, a keleti felét pedig csak részben mutatja be. A szántókat, réteket, legelőt sajnos nem lehet világosan megkülönböztetni a mi fehér-fekete térképmásolatunkon, mert azokat az eredeti színekkel fejezték ki, de a déli és a keleti részen megfigyelhető saktáblaszerű vonalakázás szántóföldeket jelent, a fehéren hagyott területek ugyanis csak szántót (1), míg az árnyékolat délkeleti és nyugati részek (az eredetiben sárgászöld) pedig kaszálót, legelőt ábrázoltak (2).

A vízrajz feltüntetése a katonai szempontok figyelembe vételével mellék részletes és pontos. A mai állapotokkal összehasonlítva megállapíthatjuk, hogy kiépített csatornahálózatunk alapjában véve ezen barák, laposok, mocsarak, erek nyomait követi. Egyedül az Almásnak, a mai Jegriskának (3) volt meghatározott medre. Az Országleírás szerint az Almás a Tisza kiöntése kettő, három és négy cipómélységű (bokáig érő), amelynek a partja több helyen, szakaszon meredek, kivéve a kitérőmészké-eket, a feneké mocsaras, ingoványos és átjárhatatlan.

A folyócskán három hid volt átjáró: a Szőreg pusztai csárdánál – Virthausnál (4), ettől keletnek kb. három kilométerre (5) és Becsei úti (6).

Idézhetjük még a leírás 7. pontját is, mely szerint ebben a szekcióban léteznek enyhe lapályok, amelyek azonban nem jelentenek akadályt az átjáráshoz. A határ Szőreg felé eső részében a széles, szabálytalan mederben folydogáló, a Jegriskába ömlő Kis bara (7) – nevezték Buga barának is – látható a térképen. Nyugati ága rövidebb, déli ága hosszabb, ami a későbbi, második és harmadik katonai felmérések mint Győre bara (8) van feltüntetve. Itt említtük meg, hogy a felmérés másik példányán, amely a már említett Balás tanulmányában van, be van rajzolva a Fehér árok (9) északi része.

A többi, esős időszakban vízzel telei laposok, állóvizek széles területet elfoglaló erek, barák ugyancsak fel vannak tüntetve, így a falun keresztül húzódó Kis bara (10) a szakaszaival: a Bíró bara (11), a Grisza bara (12), Prágahíd és folytatása, a Kendéraztató (13), a Cigány bara (14), a Járás (15), az Újföldben a Lapos (16). (Az elnevezések későbbi keletűek.)

A domborzat ábrázolása kapcsán a községet körülvevő sáncokon belül már említett tettünk három dombról, halomról. A határ nyugati részében a Fehér árok – Szlatyina és a Kisbara között, négy halom tüntet fel a térkép (17). A keleti felében az ún. Nagypartok (18) vonalán szintén egy megszakítatlan töltés, emelkedés látható, amely folytatásában sáncok (19) ábrázolt. Ez a sáncvonal a Becsei úttól húzódott észak felé és a mostani Nagy hidtól kb. 4 kilométernyire a Nagybarán végződött. Hasonló töltés látható a falu keleti, sáncokon kívül eső részén is (20).

A falut átszelő, a szomszédos és távolabbi helyekre valamint a határba vezető utakkal kapcsolatban az Országleírás megállapítja, hogy a Péterváradí postaut (21) Becse felé száraz időben ugyan jó, járható, erős esőzések után azonban a zsiros, csúszós talaj miatt nehezen járható és a többi utak is hasonló tulajdonságúak. A főbb, már előbb említett postauton kívül je-

Folytatás a 8. oldalon

DOKUMENTUM

TEKINTETES KÖZGYŰLÉS!

TISZTELETTAL alolírott városi irnokok, – még az 1872-ik évben életbe lépett s az akkori viszonyokhoz alkalmazott szervezési szabályokban kitüntetett fizetések mellett lettünk – egynek kivételével – megválasztva. Az említett időtől ez ideig majdnem 11 mult el, – nagyon hosszú idő ez az embeiség életében úgy annyira, hogy ezen hosszú idő alatt a viszonyok sokfélekép s különféle alakban változhatnak – s köztudomás szerint városunkban a legutóbbi év tized alatt a körülmények annyira és olykép változtak, mint talán az ország egy városában sem, s ezen változó körülmények súlyosan nehezdedtek és nehezdednek városunk lakosainak megélhetési viszonyaira is – de különösen nyomasztólag hatottak és hatnak azokra, kik csekély fizetésből folyton a piacról kénytelenek magukat és családjukat fenntartani – ily nyomasztó viszonyok közt tengünk mi is, kik hivataloskodásunk alatt mind ezeideig a legnagyobb kitarítás és nélkülözések között élünk – kitarással tűrtük a sors által reánk mért mostoha körülményeket, azonban helyzetünket tovább túrni képesek nem lévén egyedül a szükség – és nélkülözésektől kényszerítve szorítottunk arra: hogy a tekintetes Közgyűlés előtt fizetéseink felemelését kérjük s azért esedezőnk, s ezen kérvényünket a következőkkel támogatjuk:

Ugyan is köztudomású dolog s bizonyításra nem szorul, miszerint az előlemlített szervezési szabályok kelte idejében, a város körül levő tanyákról – sőt a közelfekvő községekben is az élelmi cikkek a baromfi piacunkra behozatván, kivétel nem lévén az itt lakók által fogyasztatnak el – kik által – a más városokban aránylag csekély ár mellett voltak megvásárolhatók, tehát a vételár inkább a vevő mint eladó által lett meghatározva, szóval piacunk az élelmi szerek és baromfiak behozatali piacra volt, azonban a lefolyt 11 év alatt a viszonyok egészen máskép változtak, – tapasztaljuk s tudjuk, hogy mai napság városunk vasúttal körülhálózva lévén a kereskedés onási lendületet vett, mai napság a piacról hozott élelmi cikkek s baromfi a kinyílt utakon az ország különböző tájaira sőt a világ egyes részeibe vitetnek és ott fogyasztatnak el, vagyis ez időszert nem mi, hanem a kereskedelmi világ határozza meg a piaci árakat, igen világos hogy most már a legnagyobb városok piaci ára után kell élelmeinket beszerezni, a mi az ez előtti időben levő árakat kétszeresen sőt többszörösen felül haladja, vagyis másképen piacunk ma az élelmi cikkek kiviteli piacra, – ily körülmények között tehát csak élelmi cikkekre felszámíthatatlanul többet vagyunk kénytelenek kiadni, mint 11 év előtt, a mit a mostani, s 11 év előtti időhöz arányított csekély fizetésünkben beszerezni képesek alig vagyunk. – De továbbá az elősoroltaknál még kézzel foghatóbb

azon a legutóbbi időben bekövetkezett körülmény, hogy a budapesti-zimonyi vasútvonal megnyitásával, ide áthelyezett vasútiüzleti igazgatóság számos tagból álló hivatali személyezete városunkba letelepedett; – úgy szinte ide lett áthelyezve katonai keret parancsnokság – az ide tartozó s szinte számos tagból álló tisztii személyzet, az eddigi készletben volt lakásokat majd mind elfoglalták, mi által a lakberek oly magas fokon állanak, hogy azt megfizetni nem csak nekünk, hanem még magasabb fizetéssel ellátott tisztviselők sem képesek a nélkül, hogy anyagilag tetemes hiányt szenvedjenek; – ily nyomasztó s valóban ma-holnap alig eltűrhető helyzet szülő oka az után annak hogy eladósodunk, hogy úzsora kezébe kerülünk – honnan nem lévén többé menekvés – következhet ezután a kétségbeesés.

Végre szinte elvitázhatatlanul tapasztalható, hogy minden város a mai korhoz és körülményekhez arányítva, alapítja meg hivatalnokai anyagi helyzetét, – s ennek bebizonyítására alig van város a mely fényesebben járt volna el, mint a mi hatóságunk –, mert hogy az idővel és ewel járó körülményekkel egyenlően halad a napnál világosabban bebizonyította avval, hogy közgyűlésileg a díjnokok napi díját, a mult időkbeli napidíjainál jóval magasabbra – a tanítók lakbér illetményét, úgy szinte a legutóbbi időben a korbiztosok fizetését szinte tetemesen magasabbra felemelte, mi által be lett bizonyítva az, hogy a megélhetés a mai időben sokkal súlyosabb mint 11 év előtt volt.

Számosak lehetnének még az indokok, melyeket felhozhatnánk nyomasztó helyzetünk igazolására, – de tovább fárastani nem akarjuk a tekintetes Közgyűlést azért, mert bízunk abban, hogy az előadottakból helyzetünkben kellő tájékozódást szerevez belátható legyen, miszerint nem a pénz sovárgás, nem a kényelem s nem a jó kedv, hanem egyenesen és egyedül szorult anyagi viszonyunk kénytetelt arra, hogy ujjal és alázattal megkérjük a tekintetes Közgyűlést, miszerint belátva sinlódó anyagi viszonyainkat s figyelembe véve azt, hogy a fennálló törvények értelme szerint állásunk és hivatalunk örökös lévén, a bekövetkező szervezés alá alig eshetünk, – fizetéseinket aránylag böics belátása szerint felemelni kegyeskednék.

Szabadkán, 1883. évi martius hó 15-én.

A tekintetes városi Közgyűlésnek kész szolgái:

Szkenderovits János, Opolczer Ádám, Vidákovich Bódog, Piukovits István, Sztantics Károly, Tomasich Ferenc, Hubert Vilmos, Karvázy Ferenc, Ivanits János, id. Szárics Mór, Janiga Antal, Matkovics Miklós

Forrás: Szabadkai Történelmi Levéltár (SZTL), Városi tanács, 5993/polg. 1883.

VISSZATEKINTŐ

ZENTA ÉS VIDÉKE*

BÁCS-BODROGH vármegyének tiszamenti szélét a Ferencz-csatornáig Kis-Bácskának is nevezik. Ennek az istenáldott, termékeny vidéknek első városa Zenta, a Tisza emelkedett partján.

Nézünk szét ebben a pezsgő-életű városban. Gondoljátok, hogy most kötött ki a hajó a révben s mi éppen kiszállunk a terjedelmes gabonarakárak előtt. Izmos munkások zsákolják itt a nehéz búzát egy vontató-hajóba. Csak egy kis forduló a hirtől, mely itt Bácskát Torontállal összeköti: s már benn vagyunk a piacon. Befásított, alacsony lánczkorriattal kerített négyszögű tér ez.

A szabad térre néz a szerbek temploma, közepén pedig a katolikusoké áll; etől balra emelkedik az árnyas akácok közül a szt. Háromság-szobot. A piacteret a tornyos, emeletes városháza uralja. hangos órája éppen versenyt kong az öreg templomával. A tér tiszai sarkára néz a gimnázium épülete. Sok idegen gyerek tanulja benne a zengzetes magyar szót.

Eppen áll a hetivásár. Az idegen azt hinné, hogy Zentának igen kevert népe van. Magyar-, szerb-, német- szó hangzik össze-vissza. Pedig a város csaknem tiszta magyar már. A szerbek egy-két utczába szorultak össze s nemcsak együtt éreznek, tesznek-vesznek a magyarokkal, de a magyar szót is szeretik.

Fótéri utca

Az idegen ajkú népek Torontálmegye községeiből jönnek át.

A búzatéren százával állanak a rakott szekerek. Zenta földművelő város. Nagy határa, melyen óráig mehet a gyors-kocsi keresztül: kitűnő fekete föld. Nincs annak egy maroknyi termékellen folija. Gazdag is a nép. Zsellér ember is alig van, kinek egy-két láncz vetése ne lenne; mert a város rengeteg birtokát apró részenként bérbé adja.

Az iparnak egyes ágai is virágzóak. A kézműipar teljesen kielégíti a helyi szükségletet; egy pár ipartelep meg kivételre is dolgozik. Ilyen az óriási gőzmalom, a gőzfűrészelő és öt téglagyár.

Sok gondot fordít a város a tisztaságra és az egészségügyre. Sétahelyeket rendez és eddig 8 artzi kútat fúrattott. Népiskolái a tanyákon is vannak.

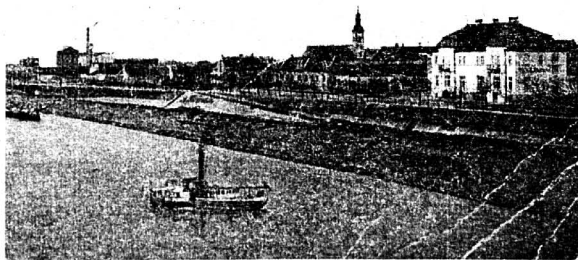
Mindegyre szaporodik a város népessége is, mert vidékről igen sok kereskedő és iparos telepszik meg itt évenként, kivált mióta a városnak három irányba futó vasútja is van. A gabonakivitelnek pedig olcsó útja a Tisza.

Zentának a közigazgatása némileg különbözik a megye más négy városától. Szabadka, Zombor, Ujvidék, Baja nem tartozik a megye hatósága alá. Zentának is van polgármestere, tanácsa, de törvényhatósági joga nincs. A szolgabírónak nincs alárendelve, de a megyei közigazgatási és törvényhatósági bizottságnak igen.

Az ilyen várost rendezett tanácsúnak mondjuk, megyénkben egyedül Zenta ilyen. Lakóinak száma 26 ezer.

* Forrás: Földrajzi képek Bács-Bodrogh-megyéről, különös tekintettel Szabadkára és környékére. Írták: Kováts Mihály, Handelsmann (Havas) Antal... 28-30. old. Singer és Wolfner kiadása, Bp. 1894 - Az idézett részt Móra István írta. Képek: Dr. Vékony László gyűjteményéből.

ZENTA, TISZAPART, HOTEL AMERIKA
Fotós: Tiszapart, Hotel Amerika

Tiszapart, Hotel Amerika

KIADATLAN DUDÁS ÖDÖN-KÉZIRATOK

(2.)

DUDÁS sajtó alá kész kéziratából bennünket Pacséri Rezsny Imre őrnagy életrajza érdekel, mert szűkebb házában hadfia volt. Az életrajzíró Dudás Ödönt rokonai szájak fűzték Rezsny Imréhez, hiszen felesége Rezsny Ilona (valószínűleg az őrnagy leánya) volt, akitől élete utolsó évében elvált. Ahogy Kalapis Zoltán is írja. A teljesség kedvéért álljon itt ez az életrajz.

Rezsny Imre, őrnagy, Pacséri Rezsny Imre született Pacséron, Bácsvármegyében. 1826. évi május hó (27-én – V. G.) ottani közbirtokos nemes családból. Atyja János, anyja Messchajda Antónia. Iskoláit Baján és Kalocsán végezte. Némisokára hadapród lett a titeli sájkas határőrszázadjánál s itt tanulta a katonai szakudományokat.

Később Tóth Györggyel, Káimánnak a kőtörök testvérével, a hadi tengerészethez ment, s Veicenczében a hajózási iskolát tanulta. Résztvett egyik görögországi expedícióban, amikor Patrasból írt haza levelet. Szakmájában egészen kiképzett katona lett.

1848-ban István főherceg-nádor felhívására jött a honvédekhez, mely azonban sok akadályjal járt s csak Kudriavszky elmentengernygy becsvágya s engedélye folytán vált lehetővé.

Mészáros haugyminiszter által Rezsny, a Buttler őrnagy alatti 18-ik honvédszázalójhoz nevezetelt ki tisztul s mint ilyen résztvett a schwechati csatában, mely után mint főhadnagy jött a Vácot alakult 25-ik zászlóaljhoz.

Ezzel különösen érdemes részt vett az Aulich-Asboth-féle pestrákosi tüntető támadásokban, majd Budavár ostrománál a Gellérthegy felől rendkívüli vitézséggel támadva, az alkalommal a III-ad oszt. katonai érdemjellel díszített fel.

Mint már százados és a 25-ik zászlóalj parancsnoka (őrnagya beteg volt), a zsigrádi ütközetnél Királyrév helység ellen volt kiküldve, mely hadállás ellen támadását oly erővel vitte ki, hogy az ellenségtől több társakeret, két tisztet és 60 közembert elfogott. Ugyanitt az általános visszavonulás alkalmával egy felütegünk az ellenséges csapatok által megrohanatik s már-már elfoglatatik, mikor Rezsny zászlóaljjal vitézül közbeugr s azt megmenti. Ez érdemeiért őrnaggyá nevezetett ki.

Asboth emlékirataiban, mint tehetséges és bátor fiatal tisztet különösen kiemeli.

Később saját kívánsága folytán a 63-ik honvédszázalóhoz, azután pedig Komáromban szerepelt 56-ik zalamegyei zászlóaljhoz tététt át. Mint az utóbbinak parancsnoka kapitulált a vár átadásakor.

A várfeladás feltételek szerint szabadsággal jött haza szülőföldjére migmen... évben magát meglötte."

Dudás az életrajzhoz egy képet is mellélt, amelyet Rezsny fia, Aurél küldött neki azzal a megjegyzéssel, hogy az arckép olajfestményről készült, ami „egyedüli emlék atyámról”. A teljesség kedvéért el kell mondani, hogy a képet Sztójánovics Photograph zombori fényképész készítette.

Rezsny életrajzhoz tartozik az is, hogy Pacsérra hazaérkezve 1852. nov. 1-én megnősült. Anyagi gondok következtében 1857. február 7-én „magát meglötte”, szülőfalujában öngyilkosságot követett el.

(Folytatjuk)

VI RÁG Gábor

NEM SZÓLHATTAK BELE

Az első iskolaszékek megalakulása
Bács-Bodrog vármegyében

AZ ISKOLARENDSZER fejlődése olyan szintre emelkedett, hogy a képviselő-testületeket mentesíteni kellett a szerteágazó oktatási problémákkal való foglalkozástól, ezért 1868-ban az illetékes országos szervek által meghozott rendelet előírja és körültekintően részletezi az iskolaszékek megválasztásának, működésének és hatáskörének kérdéseit. Az első iskolaszékek tagjainak megválasztásáról nincs adat, azt azonban tudjuk, hogy a felekezeti népiskolákban az iskolaszékek elnökei a plébánosok vagy a helyettes plébánosok, akik együtt a helybéli iskolák igazgatói is.

Az iskolaszék 11 tagját három évre választották. Alelnöke, későbbi elnevezései világi elnöke mindig a képviselő-testület vagy a községi előjáróság tagja lehetett, de mindenféleképpen esküdt, nemritkán a falu bírójá, vagy még inkább a jegyzője. A kilenc tagú szavazás útján, szótöbbséggel választották meg. Hol egy-nyol pedig két iskolaszéki tagot a tanítói kar jelölt ki, akik a jegyzőkönyvet vezették.

Az iskolaszék működésére vonatkozó rendszabályok:

a) A választók névjegyzékét, amelyet a hatóság hagyott és amelyet a községvezetés őriztek, 3 nappal a választás előtt ki kell függeszteni a hirdetőtáblán.

b) A választás idejéről február 16-át jelölték meg, mégpedig délelőtt 8 órától déli 12 óráig.

c) A községszék dobszóval értesítették a választásról, s egy hirdeményt az iskola aajtán függesztettek ki, amely az érdekeltek figyelmét a választásra felhívta.

d) Az iskolaszékből választandó tagok száma 10 legyen (9-et a nép választson, a 10.-et pedig a tantestület adja).

e) A választás lebonyolítására az elnök melle 20 községi képviselőt kell küldeni.

Többek között ilyen rendeikezést is tartalmaz a törvény: na valamelyik iskolaszéki tag többször az iskolaszéki gyűlésből kimaradna, elmaradását alapos okokkal tartozik igazolni, ha ezt nem teszi meg, a törvények értelmében mást választanak helyette.

De ilyen cikkely is szerepel a szabályrendeletben: „Az iskolát szorgalmasan látogassák az iskolaszéki tag urak, és neveiket látogatásuk alkalmával az iskolai látogatási jegyzőkönyvbe bejegyezzék, de látogatásuk alkalmával a tanításba nincs joguk beleszólni, de ha valami észrevételük lenne, azt a következő iskolaszéki ülésen előadhaják. (A szülőket buzdítsák – ne csak az iskolakötelesek, de az ismétli iskolakötelesek is – a szorgalmas iskolába járásra).”

Az iskolaszéki jegyzőkönyveket a következő ülésen mindig felolvasták, és az iskolaszéki elnök, az iskolaszéki jegyzőkönyvet vezető, valamint minden tag hitelesítés végett aláírta.

Így valóban tökéletesen működtek az iskolaszékek, s egy tagjuk sem vonhatta ki magát semmilyen határozat megvalósítása alól.

DUDÁS Antal

PEZSDÜLÉS

(3., befejező rész)

TÖBB szó nem esett közöttünk sokáig, csak lépkedtünk magunkba roskadva Kanizsa alatt, s elszörnyedve láttuk a töméntelen úszkót, amit a török csapatok hagytak maguk után. Füstölő romhalmaz jelezte, hogy itt tiszai helység volt még nemrég.

– Hoi a csónakod? – kérdeztem Dömét.

– Amott, Martonos alatt – mondta Döme.

– Akkor sárhajón kéne oda jutnunk, hogy megpihénhessünk.

Döme tekintete az arcomba csapott. Rossz sejtelmeket olvastam le róla.

– Ne félj, fiam, én nem vetek hurkot, se neked, se emezeknek, elhíhated. A milíciakapitány szava nekem parancs, állom is búcsúzásig – mondtam.

Török Gyurka csak nem bírt magával. Egyre Orompartot emlegette, hogy ott Puska Imre milyen keménykötésű bizonyossággal állt velünk, s miért kellett Thökölyhez szegődnie.

– Puska olyan, mint a ficta – szoltam oda Töröknek. – Farag-ni lehet, s az a gazdája, aki éppen dolgozik rajta.

Késő delután lett, mire elértük a martonosi úszót, s áhítattal szemléltük a csodás lápvídedeket, melynek összefüggő nádran-

getege mintha a mi tiszteletünkre sokasodott volna még sűrűbbre. Hamar rátaláltam a tanyára, ahol két sárhajót tartottam. Török és a magam lova került a sárhajók elé, a többiekét hagytuk oldalt jönni, mert nagy út állt még előttünk, s nem foghattuk be valahányat hajóhúzásra a sártengeren át.

– Mi haladtunk elől Törökkel.

– Ész föl nem foghatja ezt az egészet – mondta Gyurka.

– Mire gondolsz? – kérdeztem.

– Mi a vasasokkal, emezek a törökökkel, a többi meg ezzel az átkozott földdel, pajtás – mondta Török Gyurka.

– Az. Te látod-e, hallod-e az Istenedet, Török Gyurka? Mert ez a te Istenedet is, ez a jó vidék, csak mi nyújtuk rajta egymást, emberek, mint a barom.

– Ki van a rendes oldalon, Rózsza? – kérdezte Török.

– Ha én azt tudhatnám, pajtás! Thököly? Tekeli? Rózsza? Sokat kérdezel, Gyurka. Aki sokat alszik rá, majd az megtudja...

Haladtak a sárhajók a úszólápi tekervényes mélyedést követve. A csónaknál jóval kisebb, tölgyfából készült iszapteknő már a vizen haladt; egy-egy testesebb keszeg az orra előtt szökcent fel akkor, mire oda sereglettek a sirályok, mintha lakomára lennének hivatalosak. Hirtelen bábaszarka röppent fel egy közeli fészekről.

– Hol lenne a nagyviz, emberek? Merre sejthető itt a kiláb-ló? – kérdeztem Dömétől, aki otthonosabban mozgott e terepen.

– Arrafelé ereszkedünk, apámuram. Ha kieriünk a Tiszára, teinksen csak Szegednek – magyarázta Döme.

A komp már várt ránk, rajta három ember ült hátul. Már odakoccantunk hozzá, a lovakat pályáival felszigetítették rá, s Döme is fenn volt, amikor belőlem kitért a keserűség:

– Mire leszel te ott, fiam? Mi lesz Istókkal meg Ádámmal meg az asszonyokkal? Hova gondolsz, fiam, ha nem rájuk?

– Követem tetteiben, apám – mondta Döme.

– Igen ám, de hát nem a fiatalabb fa hajóigat jobban a föld felé, édes gyermekem?

Úgy nézett engem akkor ott szomorú tekintettel Döme, mint a megvert kutya.

– Ók fogtak el engem, apámuram, hajnalcsillagkor.

– Kicsodák, te?

– Az unokái. Eljejtettek a lórlól, s vittek a szigetre fogolynak.

Önkéntelenül is elmosolyodtam. Bizony így van ez. Ne mondja senki, hogy az ember úgy megváltozhat, hogy nem lehet ráismerni. Hazugság. A gyerekek bizonyítják, bár rossz idők jöttek ránk, hogy ez vagyunk mi: csak ez a föld, csak ez a nádas, a sziget, a megáradt folyó és rajta az árral sodródó, gyökerestől kitépelt fa.

– Kezdedben a sorsod, fiam – mondtam, azzal ellóktuk magunkat a komptól, s előttünk állt a vissza út.

Bent, a martonosi lápon égtek a szigetek. Nekem legalábbis úgy tűnt akkor.

Andraskó Károly metszete

TEMERIN AZ I. KATONAI FELVÉTELEN II. JÓZSEF KORÁBAN

Folytatás a 3. oldalról

lentőbbek voltak a Títel (22), Csúrogy (23), Ókér (24), Hódság (25), Szenttamás–Verbász (26) felé vezető utak. Jelentős volt az Almás északi partján vezető út (27), amely a Gáti hídnál a Becse felőli út folytatásaként tartott nyugatnak, de volt kapcsolata Verbász felé is. Egy 1779-ből fennmaradt okmány, amelyben a kamara elrendelte, hogy a határban elszórtan épült, a zsványoknak, útonállóknak is búvóhelyül szolgáló tanyákat Temerinben a Verbászi és az Ókéri utak mellé csoportosítsák. Ezen az 1783-as felmérésen csupám itt, a Nagy bara túlabarai részén tüntettek fel csoportosan szállásokat (28).

Végül szót kell ejteni a Fehér árok torkolatának átellenben feltüntetett dombról, halomról, ahol egy templomnak romjait jelöli a térkép, Kílsza (29) megnevezéssel. Iványi szerint egyenértékű a templomhely elnevezéssel. Nagyobbrészt olyan helyeket jeleztek vele az idetelepült szerbek, ameyekben hajdani temlomromok találtak. Itt volt a középkori Almás telepeülés. Többek között ezt igazolják Sava Babity ókéri bíró 1762-ben jegyzőkönybe mondott szavai is, hogy a temerini határ szomszédságában van egy Almás nevű puszta, amelyen járt is, és még régi templom nyomai is látszanak. 1936 augusztusában ezen a helyen, a Vígh-féle nagy halmon, az akkor alakult temerini múzeum lelkes tagjai régészeti ásásokatok keztek, a 30 méter széles nagyhalomt 3 méter mélységben keresztül ásták és a sok középkori csontváz mellett gyűrűket, nyílhegyeket és agyagedény-töredékeket találtak. Az 1950–60-as években, amikor divatba jött a 40–50 centiméteres mélyszántás, az ekevas nyomán sok hasonló tárgy, valamint téglá és kődarab került napvilágra.

A térképen, a Györgye bara és az Újvidék–Szörög közötti út által képzett háromszögben ugyancsak láthatók a jelei egy hajdani helységnek (30), amely a szörégi, almási és újvidéki földdekkel volt határos. Feltételezhető, hogy ez a hajdani Mortályos helyét jelzi.

Temerin keleti határrészébe olvadt Acsa (31) és Kisacsa (32) két középkori helység határát is jelöli a térkép. Az egyik település a Jegricska mellett, a Temerin–Csúrogy–Gospodince hármashatár találkozásánál volt, a másik pedig Temerin helységtől kissé keletre.

Ezt olvastuk le a térképről. Minden bizonnyal további kutatómunkával ez a vázlatos kép még kiegészíthető. Célnk az volt, hogy felhívjuk a figyelmet múltunk ezen értékes dokumentumára.

ÓKRÉSZ Károly

A szövegben a térképen számokkal megjelölt elnevezések javarészt mostaniak.

Irodalom: Balás Vilmos: Az alföldi sáncok. Régészeti füzetek. Magyar Nemzeti Múzeum, Budapest, 1961; Borbély Andor és Nagy Júlia: Magyarország I. katonai felvétele II. József korában. Térképeszeti Közöny. II. kötet, Budapest, 1932; Eperjessy Kálmán: Bács-Kiskun, illetve hajdani Bács-Bodrog megye a II. József-kori országfelírásban. Bács-Kiskun megye múltjából. II. kötet, Kecskemét, 1979

DUNA-HAJÓZÁSI TÉRKÉP (1779-1781)

AMELLÉKELT térképet Kis József (1748-1813) hajózási mérnök készítette, aki Bécsben végezte tanulmányait és tanulmányait ismerkedett meg a legfejlettebb vízépítészeti létesítményekkel. Egy időben hadmérnök, majd kamarai mérnökök nevezik ki. Kezdetben a pozsonyi, később a zombori szakaszon munkálkodott és utána végleg Bácskában telepedett le. Nagy fordulatot jelentett életében az 1788. év, miután a Bácsi és Pécsi Kamarai Igazgatóság vezető mérnöki tisztségét tölthette be. Jelentős alkotása a Duna-Tisza közötti hajózási csatorna, vagyis a hajdani Ferenc-József-csatorna. A verbászi hajózási közelében levő emlékművén saját megfogalmazásában e frappáns mondat áll: „Hogy halhatatlan, a Ferenc-csatorna bizonyítja, hogy halandó, e hideg márvány.”

A bemutatott térkép több évvel megelőzte az első országos folyófelmérést, miután ennek lebonyolítására II. József (1741-1790) császár 1784-ben adott utasítást. Viszont a dunai szakaszmérnökök számára a hajózási és vízépítészeti szolgálatról szóló 1780. évi rendelet immár szorgalmazta a megkezdett folyami térképek elkészítését. Kis József hajózási térképének munkáitai is a rendelet kiadása (1779) előtt kezdődtek.

A Batina (Kisköszeg) és Kúpuzsina közötti Duna-szakasz mérnöki felmérése a folyó alacsony és magas partjait, a homokzátonyot, a kanyarulatok nagy kiterjedésű fővenyes partjait, a hajóút szaggatott vonalait, a hajóvontató utat, a földutat ábrázolja. Ezenkívül szinte kirajzolódik Batina falu, Bezdán kamarai mezőváros, Monostorszeg kamarai falu, Kúpuzsina kamarai falu településképe. A német nyelvű térkép gazdaságtörténeti szempontból is figyelemre méltó: szőlőt, szántót, mocsarat, nádasat, hidaakat, vendégfogadókat stb. tüntet fel.

(Lelőhely: Magyar Országos Levéltár)

MAGYAR László

E számunk szerzői: B. FOKY István író (Szabadka) * MAGYAR László levéltáros (Szabadka) * ÓKRÉSZ Károly helytörténet-kutató (Temerin) * VIRÁG Gábor helytörténet-kutató (Kishegyes)